

HALK SAğLIğI ARAşTIRMA VE UYGULAMALARI DERęİSİ

www.hasaud.com

SAHADAN NOTLAR

Bir Sağlık Tarihi Serüveni: Kırklareli Sağlık Tarihi Evi A Health History Adventure: Kırklareli Health History House

Çiğdem Cerit

İl Sağlık Müdürü, Kırklareli, Türkiye, ORCID:0000-0002-9952-0510

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılının kutlandığı 29 Ekim 2023 tarihinde, Kırklareli sağlık camiası bir yandan İstiklâl mücadelemizin önderi, Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarını minnetle anarken, diğer yandan farklı heyecanlar yaşadı; Kırklareli Sağlık Tarihi Evi açıldı. Kırklareli Sağlık Tarihi Evi, ilin 100 yıla yaklaşan sağlık tarihi serüveni boyunca, bu serüvene tanıklık eden kültürel mirasın toplandığı, belgelendiği, sağlık hayatının tarihi gelişiminin kanıtları olan araç – gereçlerin korunduğu ve sergilendiği bir kurum olarak planlanmıştır. Böylelikle sahip olunan tarihsel ve kültürel değerlerin kamusal alanla paylaşıldığı, Kırklareli İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı bir "ev" ortaya çıkmıştır. Kırklareli Sağlık Tarihi Evi geçmişten günümüze gelen bu tarihsel miras üzerine kurulmuş, zaman içinde değer kazanacak eşyaları, evrakları biriktirme, bağışlanan eşyaların ve sahiplerinin hikâyesini öğrenme ve onları gelecek kuşaklara aktarma yolunda örnek bir çalışma olmuştur. Benzer faaliyetlere öncülük edebilecek bu ev, aynı zamanda sağlıkçılara gösterilen saygının bir nevi simgesi niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler

Kırklareli, sağlık tarihi evi, serüven

ABSTRACT

On October 29, 2023, when the 100th anniversary of the Republic of Turkey was celebrated, Kırklareli health community experienced different excitements while commemorating Gazi Mustafa Kemal Atatürk, the leader of our struggle for independence and the founder of our Republic, and his comrades-in-arms with gratitude; Kırklareli Health History House was opened. Kırklareli Health History House is planned as an institution where the cultural heritage witnessing the province's health history adventure of nearly 100 years is collected, documented, and where the tools and equipment that are evidence of the historical development of health life are preserved and exhibited. Thus, a "house" affiliated to Kırklareli Provincial Health Directorate, where historical and cultural values are shared with the public space, has emerged. Kırklareli Health History House was founded on this historical heritage from the past to the present, and has been an exemplary work in collecting items and documents that will gain value over time, learning the story of the donated items and their owners, and passing them on to future generations. This house, which can pioneer similar activities, is also a kind of symbol of the respect shown to healthcare professionals.

Keywords

Kırklareli, health history house, adventure

Sorumlu Yazar: Çiğdem Cerit, Kırklareli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kırklareli, Türkiye**E-posta:** cigdemcerit@gmail.com

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılının kutlandığı 29 Ekim 2023 tarihinde, Kırklareli sağlık camiası bir yandan İstiklâl mücadelemizin önderi, Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarını minnetle anarken, diğer yandan farklı heyecanlar yaşadı; Kırklareli Sağlık Tarihi Evi açıldı.

Kırklareli Sağlık Tarihi Evi, ilin 100 yıla yaklaşan sağlık tarihi serüveni boyunca, bu serüvene tanıklık eden kültürel mirasın toplandığı, belgelendiği, sağlık hayatının tarihi gelişiminin kanıtları olan araç – gereçlerin korunduğu ve sergilendiği bir kurum olarak planlanmıştır. Böylelikle sahip olunan tarihsel ve kültürel değerlerin kamusal alanla paylaşıldığı, Kırklareli İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı bir "ev" ortaya çıkmıştır.

Kırklareli Sağlık Tarihi Evinin açıldığı mekân, Merkez İlçe Yapraklı Mahallesinde bulunan mülkiyeti İl Özel İdaresine ait ve restorasyonu da yine aynı kurumca yapılmış, 1. derecede tarihi eser olarak tescilli iki katı bir binadır. Geçmişte uzun yıllar boyunca önceleri askeri depo ve daha sonra gıda deposu olarak kullanılmış olan yapının ilk inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Sivil mimari örneği olan bu kesme taş yapı, 1939 yılında Mustafa Özbay tarafından satın alınmıştır. Mustafa Özbay'ın kızı, Kırklareli ilinin yetiştirdiği değerlerden biri olan Prof. Dr. Gültaç Özbay tarafından bina kültürel faaliyetlerde kullanılmak üzere 24 Kasım 2011 tarihinde Kırklareli Valiliği İl Özel İdaresine şartlı bağışlanmıştır. İl Özel İdaresi tarafından restorasyonu yapılmış ve amacına uygun olarak 09.03.2015'de "Prof. Dr. Gültaç Özbay Sanat Galerisi" olarak hizmete açılmıştır. 2023 yılına gelindiğinde ise bina, eski sağlık tesislerinden elde edilen materyallerin yanında, bağışlanan objelerin de sergilenmesi ve Kırklareli Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin eğitimine katkı sağlanması amacıyla Kırklareli İl Sağlık Müdürlüğü tarafından talep edilmiştir. Bağışçı Prof. Dr. Gültaç Özbay'ın da onayını müteakiben, İl Genel Meclisinin 03.04.2023 tarih ve 162 Nolu kararı ile "Kırklareli Sağlık Tarihi Evi" olarak kullanılmak üzere Kırklareli İl Sağlık Müdürlüğüne 20 yıllığına tahsis edilmiştir.

Kırklareli Sağlık Tarihi Evinin, sağlık, toplum, kültür, bilim ve sanat arasındaki diyalogu güçlendirmesi, amacına uygun düzenlenecek sergiler ve eğitim etkinlikleri ile toplum için bir buluşma noktası olması amaçlanmıştır. Bunun yanında yaşam boyu eğitim merkezi ve toplumun tüm bireyleri için erişilebilir, yaşayan bir ev olması hedeflenmiştir. Bir diğer hedef de, hayatlarının bir dönemini Kırklareli ilinde sürdürmüş, bazıları ebediyete intikal etmiş, ebe, hemşireden emekli başhekim, sağlık müdürlerine kadar, Kırklareli'ye hizmet vermiş sağlık neferlerinin bağışladığı fotoğraf, yayın, kitap, tıbbi alet, diploma gibi materyallerle anılarını yaşatmak olmuştur.

Sürekli gelişen, artan ve çoğalan bir yapı olarak ayakta kalması amaçlanan Kırklareli Sağlık Tarihi Evinde yaklaşık 800'e yakın obje bulunmaktadır. Objelerin bir kısmı geçmişte Kırklareli ilinde yaşamış ve sağlık

alanında çalışmış sağlık personelinin birinci derece yakınları tarafından bağışlanmıştır. Bunların arasında fotoğraflar, kitaplar, cerrahi el aletleri, 100 yıllık diş tur cihazı, diş setleri, jinekolojik setler, eczane malzemeleri, doğum setleri, stetoskoplar, doktor çantaları, kıyafetler, belgeler bulunmaktadır. Objelerin diğer kısmı ise, yıkım kararı bulunan ve taşınması planlanan eski sağlık yapılarından elde edilmiştir. Bu kapsamda otoskop ve oftalmoskop setleri, su arıtma cihazı, mikroskoplar, laboratuvar malzemeleri, kitaplar, dergiler gibi objeler ve çeşitli materyaller sergilenmektedir. Binanın üst katında ise, geçmişten günümüze Türkiye Cumhuriyeti sağlık personeli ve uluslararası sağlık camiasında kullanılan bazı kıyafetlerin diktirilen örnekleri ziyaretçilerin beğenilerine sunulmaktadır. Envanterde yer alan tüm materyallerin fotoğrafları çekilerek, ölçüleri alınmış ve envanter defterine bağışçı bilgileri vb. ayrıntılar da eklenerek kayıt edilmiştir.

İl Sağlık Müdürlüğü tarafından bir güvenlik personeli ile bir memur tanıtım görevlisi görevlendirilen Kırklareli Sağlık Tarihi Evi, hafta içi 09.00 - 17.00 saatleri arasında hizmet vermektedir. Ayrıca İl Sağlık Müdürlüğü bünyesinde Sağlık Tarihi Evinin genel işletmesinden sorumlu bir ekip de görevlendirilmiştir. Hafta sonları ve resmi tatillerde İl Sağlık Müdürlüğüne talep olması halinde sağlık tarihi evi açılmaktadır.

Kırklareli Sağlık Tarihi Evinin düzenlenmesi yolculuğunda, Kırklareli sağlık geçmişi hakkında 19. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı arşivleri ve Edirne Vilayet Salnamelerinden tarihçi yazarların araştırmalarıyla elde edilen dokümanlardan yararlanılmıştır. Kırklareli'nin sağlık tarihi araştırılırken aslında bir eve sığamayacak kadar geniş somut ve soyut bir mirasa sahip olduğu görülmüştür.

Kırklareli, Trakya bölgesinde ülkenin en batısında yer aldığı konum itibariyle tarih sahnesinde önce Balkan Savaşları, ardından 1'inci Dünya Savaşı mücadelelerine tanıklık etmiş bir kenttir. Uzun süren savaşların getirmiş olduğu yıkımlar, sosyal ekonomik ve kültürel sıkıntılar ile halkın beden ve ruh sağlığı üzerinde önemli bir etki bırakmıştır (1).

Cumhuriyetin ilanından önce 20 Mayıs 1920 tarihinde o zamanki adıyla "Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti" adıyla bilinen Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kurulmuş, ilk Sağlık Bakanı olarak Dr. Adnan ADIVAR görevlendirilmiştir (2,3). Kırklareli İlinin 8 Mart 1923 yılında Vilayet olmasını takiben Sağlık Bakanlığı tarafından 02.06.1924 yılında ilk sağlık müdürü olarak **Dr. Ahmet Hamdi Bey** atanmıştır (4).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın, Türkiye'nin her bölgesinden farklı vilayetlere görevlendirdiği Sağlık Müdürleri aracılığıyla, merkezden belirlenmiş bir rapor planı düzeninde halk sağlığı üzerine 19 ciltlik bir yayın dizisi oluşturduğu bilinmektedir (5).

Dr. Ahmet Hamdi Bey 1924-1929 yılları arasında Kırklareli'nde görev yaptığı dönemde 1925 yılında

“Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklilise (Kırklareli) Vilayeti Kitabını yazmıştır (1,6). Dr. Ahmed Hamdi Bey'in bu eseri, kurumlarının bilgi ve raporları eşliğinde doğrudan inceleme, gezi, gözlem ve incelemeye dayalı olarak titizlikle oluşturduğu resmi bir kaynak olması bakımından önem taşımaktadır (7). Sadece sağlık alanında değil, çalışılan bölgenin tarihi, coğrafyası, eğitimi, kültürü, nüfusu, ekonomik yapısı, sağlık ve sosyal unsurlarına ilişkin birçok bir bilgiye yer verilerek ilk tespitler yapılmış, yeni kurulan Devletin geleceğine yön verilmiştir (8). Bu kitapta Cumhuriyet döneminin sosyodemografik yapısı ve sağlık hizmetlerinden ayrıntılı bahsedilmektedir. (1,7). Bu kitapta; “Kırklareli toplam il nüfusu 1923 yılında 79.895 kişi olduğu, Kırklareli İl Merkezinde Özel İdare tarafından inşa edilen 25 yataklı bir hastane olduğu, hastane kadrosunda 1 operatör, 1 dahiliye uzmanı, 1 hasta bakıcı bulunduğu, bağlı ilçelerde hastane bulunmadığı, Babaeski, Pınarhisar ve Vize ilçelerinde birer dispanser faaliyet gösterdiği, bunlara ilave olarak Lüleburgaz ve Demirköy ilçelerinde 1924 yılı içerisinde beşer yataklı tedavi evlerinin açıldığı, il merkezinde 3 eczane, Lüleburgaz ve Pınarhisar ilçelerinde 1 er eczane olduğu, Kırklareli İl Merkezinde içme suyunun çeşitli kaynak sularından dökme künk borular vasıtasıyla aktarıldığı, suyun berrak ve az kireçli olduğu diğer ilçelerde de içme suyunun kaynak suları ile sağlandığı, bataklıkların çok olduğu Kırıkköy ve İğneada kasabalarında sıtma ve mide rahatsızlıklarının sık sık görüldüğü, İl genelinde halkın daha çok tarla ve ormanda çalışması nedeniyle de kasık fitiği rahatsızlıklarının yaygın bir şekilde görüldüğü, frengi ve fuhuş ile etkin bir şekilde mücadele edildiği, havanın temiz ve açık olması nedeniyle verem hastalığının nadiren görüldüğü, çiçek ve difteri vakalarının ise çok az seyrettiği, çiçek hastalığının daha çok Makedonya civarından gelen muhacirler kanalıyla yerli halka bulaştığı, bunun dışında lekeli humma ve lohusa humması vakalarının olduğu, kızamık, boğmaca ve grip vakalarının görüldüğü” bilgileri verilmektedir (1). Kırklareli sağlık tarihinde önemli isimlerden birisi de **Dr. Mehmet Fuat Umay**'dir. 24 Şubat 1885 yılında Kırklareli'nde doğmuş, Cumhuriyetin ilanından önce Kırklareli'nde belediye ve hükümet tabibi olarak görev yapan Dr. M. Fuat Umay, 1923-1950 tarihleri arasında Kırklareli Milletvekili olarak görev yapmıştır. Vilayetin Kırklareli ili adını almasına ve Çocuk Esirgeme Kurumunun kurulmasına öncülük etmiştir (8,9). Çocukların koruyucu ruhu anlamına gelen Umay soyadı Atatürk tarafından kendisine verilmiştir (10). Dünya Literatürüne Behçet Hastalığı tanısını kazandıran ve Türkiye'nin ilk profesör unvanını alan Prof. Dr. Hulusi Behçet, ülkemizde modern psikiyatrinin kurucusu Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman da Kırklareli ilinde yaşamış ve hizmet etmiş önemli bilim insanlarıdır (11,12).

Doktor Hulusi BEHÇET, 20 Şubat 1889 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Tıp öğrenimini 1910 senesinde tamamlamış ve Gülhane Dermatoloji Kliniğinde asistan olarak çalışmıştır. 1914 Temmuzunda Kırklareli Askeri Hastanesi başhekim muavinliğine tayin edilmiş, daha sonra 1918'e kadar Edirne Askeri Hastanesinde dermatoloji uzmanı olarak çalışmıştır. 21, 7 ve 3 yıl takip ettiği üç hastada ağız ve genital bölge ile gözde çeşitli bulgular bulunduğunu gözlemleyerek bunun yeni bir hastalık olduğuna inanmış, görüşlerini 1937'de "Dermatologische Wochenschrift'de yazarak aynı yıl Paris'te Dermatoloji toplantısında sunmuştur. 1947'de Zürih Tıp Fakültesinden Prof. Mischner'in Uluslararası Cenevre Tıp Kongresinde yaptığı öneriyle, Dr. Behçet'in bu buluşu "Morbus Behçet" olarak adlandırılmıştır. Bir dönem Kırklareli'de görev yapan, ulusal ve uluslararası tıp dünyasına damgasını vuran Hulusi Behçet, 1933 yılında Türk akademisinde profesör unvanını alan ilk kişi olmuştur (11).

Kırklareli Sağlık Tarihi Evi geçmişten günümüze gelen bu tarihsel miras üzerine kurulmuş, zaman içinde değer kazanacak eşyaları, evrakları biriktirme, bağışlanan eşyaların ve sahiplerinin hikâyesini öğrenme ve onları gelecek kuşaklara aktarma yolunda örnek bir çalışma olmuştur. Benzer faaliyetlere öncülük edebilecek bu ev, aynı zamanda sağlıkçılara gösterilen saygının bir nevi simgesi niteliğindedir.

Kaynaklar

1. Cidan A. Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası 1925 (1341) Kırklilise (Kırklareli) Vilayeti Günümüz Türkçesi, Kırklareli, 2019.
2. Fişek N.H. Halk Sağlığına Giriş, Hacettepe Üniversitesi: Dünya Sağlık Örgütü Araştırma ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını no:2 Ankara, 1983.
3. Akdur R. Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık. 12.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (21-25 Ekim 2008 Ankara) Kitabı, sayfa 45-71.
4. Cumhuriyet Arşivleri, "Kırklareli Sağlık Müdürlüğüne Hamdi'nin tayini" 30-11-10 / 5 - 16 - 3.
5. Koylu Z. Sıhhiye-i Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinin Kuruluşu ve Yapılan Yasal Düzenlemeler (1920-1923) 10. Ulusal Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirisi, 2008, sayfa 1063-65.
6. Toptaş B. Osmanlıdan Cumhuriyete Kırklareli İl Merkezinde Sağlık Alanında Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış. Kırklareli, 2022.
7. Doğruöz T. Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Kırklareli Vilayeti. 3(1),2011. <http://www.historystudies.net/>
8. Tekin G. (2011). Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâletinden Sağlık Bakanlığı'na (1920-2000) (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
9. Dursunkaya A.R. Kırklareli Vilayetini Tarih Coğrafya Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik, Kırklareli 1948, cilt 1, sayı 55.
10. Deniz B, Öztaş S. Dr.Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu faaliyetleri. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. 2020;(19):558-580. doi:10.29000/rumelide.752512
11. Üstün Ç. (2002). Ünlü Bir Türk Dermatoloji Uzmanı: Ord. Prof.Dr. Hulusi Behçet. Journal of Turgut Ozal Medical Center, 9(2).
12. Koşar H. H., (2023). Bir Adam Bir Okul: Hoca Olarak Mazhar Osman. Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Istanca Tarih Araştırmaları Dergisi. (internet) 2023.1(1), 65-82. Erişim Adresi:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2672388>.

